

At måle udvikling

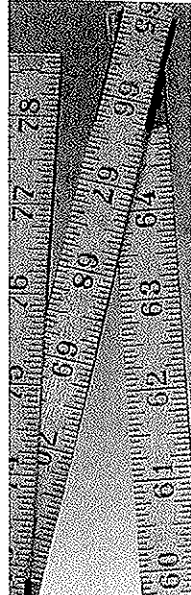
Hvordan økonomer måler nytte, bæredygtighed og lykke

Introduktion

I mange situationer er det vigtigt at måle, om samfundsudviklingen er positiv eller negativ. Har et specifikt politiktiltag bidraget til landets velfærd? Er det muligt at beregne velfærdseffekten af en planlagt investering? Hvordan medregner vi eventuelle negative virkninger på vor natur og vort miljø? Der er mange relevante spørgsmål, men det er svært at give rimelige svar. Det traditionelle økonomiske svar er at bruge markedsværdier eller national indkomst. Det svar er baseret på en række restriktive antagelser. Hvis disse reelt ikke er opfyldt, kan resultaterne være meget misvisende. Udregning af nationalregnskabstal er endvidere en yderst datakrævende proces. Når vi diskuterer målestokke og måleenheder for samfundsudvikling, er der endelig en række fælles problemer i udviklingsøkonomien og den økonomiske historie. Går vi tilbage i historien, var Danmark også en slags 'udviklingsland'. For at se, hvad de to fagområder kan lære af hinanden, kan man derfor sammenligne udviklingsøkonomernes og de økonomiske historikers målemetoder. I denne artikel skal nationalregnskabstallene og en række andre indikatorer for udvikling og velfærd derfor diskuteres. Indledningsvis gennemgås brugen af nationalregnskab og markedsværdiberegninger. Derefter diskuteres indikatorer for udvikling, og det følgende afsnit beskriver nogle forsøg på at kombinere indikatorer til sammenfattende indeks. Så følger en introduktion til den nye forskningsretning lykkeforskning [happiness research] og endelig en kort konklusion.

Nationalregnskabet

Nationalindkomsten og nationalproduktet er beregninger af markedsværdien af den totale produktion i et land. Med udgangspunkt i en række specifikke forudsætninger er det et vigtigt og veldefineret tal. Hvis økonomien er en perfekt markedøkonomi, hvor forbrugerne maksimerer deres nytte, og producenterne maksimerer deres profit, vil både grænsenytten og grænseomkostningerne afspejle sig i priserne. For en bestemt vare på et

bestemt tidspunkt vil gælde, at grænsenytten er lig med grænseomkostningerne, der igen er lig med markedsprisen. Selv med fuldstændig perfekte markeder er det imidlertid nødvendigt med en række simplificerende antagelser bl.a. om stabilitet, hvis nytte og velfærd skal kunne måles ved hjælp af observerede priser, for nytte kan ikke måles uafhængigt af rum og tid. Den generelle teori om grænsenytte fremhæver netop, at nytten afhænger af en vares knaphed i en given situation; det er baggrunden for de problemer med svingende priser, som behandles i indeksteorien. Hvis man alligevel antager, at observerede priser er et instrument til at måle både omkostninger og nytte, så er markedsværdierne - pris gange mængde - et mål for såvel forbrugernes nytte som for virksomhedernes produktionsomkostninger. Opfyldes alle disse antagelser, fås nationalproduktet ved at summere værdien af nettoproduktionen i samtlige erhverv. Produktionen kan bruges til forbrug, investeringer, offentlige varekøb eller nettoeksport. Men nettoproduktionen er også lig nationalindkomsten, og den kan bruges til forbrug, opsparing eller skatter. Det betyder, at vi har følgende identiteter:

Nationalindkomst

= Nettoproduktion

= Vareanvendelser = Forbrug + Investering + Offentlige varekøb + Nettoeksport

= Indkomstanvendelser = Forbrug + Opsparing + Skatter

Ovenstående er et meget fint system, som også kan bruges partielt: Hvis man adderer alle ændringerne i markedsværdierne som følge af en specifik investering, kan summen bruges til en cost-benefit evaluering af investeringen. Det gælder vel at mærke dog kun, hvis investeringen er så lille, at priserne ikke påvirkes. Systemet bygger imidlertid på meget idealiserede forudsætninger. Den virkelige verden indeholder mange komplikationer og ufuldkommenheder. Observerede priser afspejler for eksempel ikke perfekte markedsligevægte, ja nogle varer har slet ingen pris. Hele nationalregnskabsteorien er tæt knyttet sammen med den neoklassiske økonomiske teori og dens forudsætninger. Hvis der ikke er substitution mellem de forskellige varegrupper, har det ikke megen mening at lægge forskellige varettyper sammen til et tal. Hvis ikke der er substitutionsmuligheder mellem varettyper, og over tid, opstår også hele problemstillingen om, hvordan 'uerstattelig' naturkapital skal håndteres, jf. Det Økonomiske Råd (1998). Et andet problem er, hvad økonomer kalder eksternaliteter. Priserne inkluderer kun privatøkonomiske omkostninger og ikke samfundsmæssige omkostninger som forurening – vi får for høj en nationalindkomst, når vi ikke inkluderer negative effekter på miljø og forbrug af ikke-reproducerbare naturressourcer.

At nogle varer ingen pris har, kan skyldes manglende statistik for nogle af de faktisk eksisterende markeder. For at beregne markedsværdien er tal for både priser og mængder nødvendige. I mange udviklingslande og

for
– a
Et
ud
pri
ikl
Ur
no

Fo
pe
ris
fo
be
og
la
st
bi

E
st
F
n
si
n
e
ii

M
s
c
r
i
c
j
j
:

for vore egne samfund i præ-moderne tid, er det svært – ofte helt umuligt – at finde statistik nok til at beregne et fuldstændigt nationalregnskab. Et andet praktisk problem er, at en stor del af produktionen i mindre udviklede samfund anvendes uden at passere formelle markeder, hvor priser, hvis de findes, afspejler meget lokale forhold og bliver regnet i lokale ikke-konvertible valutaer, hvis officielle kurs er langt fra deres købekraft. Under sådanne omstændigheder er det oftest umuligt at beregne en blot nogenlunde præcis nationalindkomst for det pågældende samfund.

For hovedparten af denne type samfund vil sådanne beregninger i lange perioder tendere mod at vise et højere væksttal end det reelle. Et karakteristisk træk i udviklingen er nemlig ændringen fra uformelle sektorer til formelle markedssektorer. Er kun markedssektorerne registreret, vil det betyde, at den registrerede vækst ikke kun reflekterer den reelle vækst, men også bevægelsen fra uregistrerede til registrerede sektorer. I traditionelle landbrugssamfund er uregistreret brug af egne produkter af en betragtelig størrelse. I moderne landbrug har specialiseringen derimod reduceret brug af egen produktion til en meget beskedne størrelse.

Et meget stort antal aktiviteter er ikke inkluderet i nationalregnskabsstatistikkerne: hjemmelavede måltider, rengøring udført af familien osv. Fritidsaktiviteter kan være meget vigtige for folks velfærd, men de er kun med, hvis de betales. En tur i fitnesscenter medtages i nationalregnskabsstatistikken, løbeturen medtages ikke. En naturkatastrofe vil normalt hæve nationalproduktet, idet genopbygningen stimulerer aktiviteten, men fra et velfærdssynspunkt er det selvfølgelig ikke umiddelbart indlysende, at indkomsten stimuleres af en katastrofe.

Moderne nationalregnskabsberegninger har prøvet at tage hensyn til sådanne indvendinger, herunder indvendingerne fra debatten om bæredygtighed. I de såkaldt grønne nationalregnskaber inkluderes en række miljøforhold; ofte er miljøforholdene dog ikke integreret i de egentlige nationalregnskaber, men er supplerende korrektioner til disse. Problemet er selvfølgelig, at en række miljøforhold er dårligt statistisk belyst og slet ikke prissatte. I princippet er det, man skal prøve, at nedskrive nationalproduktet med de belastninger, som produktion og forbrug udsætter miljøet for, og med det forbrug af ikke-reproducerbare naturressourcer, der medgår til produktionen. Man kan da se, om udviklingen er bæredygtig, ved at vurdere om kommende generationer har mindst samme muligheder som os: Om den økonomiske opsparring minus forbruget af naturressourcer og miljøbelastning er positiv. Strengt taget skulle der så også foretages en positiv korrektion som følge af et øget uddannelsesniveau og dermed en investering i humankapital.

Det må også huskes, at priserne afspejler ligevægt mellem udbud og efterspørgsel. Ved værdisætning ved hjælp af priser vægtes de forskellige grupper synspunkter således med den købekraft, grupperne har. Man

stemmer altså 'efter hoveder og ikke efter hoveder' for at bruge en terminologi fra Danmarks klassiske andelsdebat. De fattiges præferencer indgår altså med ringe vægt. Tilsvarende afspejler priserne nuværende præferencer - fremtidige generationer kan have helt andre præferencer og dermed vælge en helt anden værdisætning. Der er således mange årsager til, at der i mange situationer må stilles spørgsmålstegn ved nytten af de tal for nationalproduktet opgjort i markedspriser, som beregnes med udgangspunkt i den teoretiske økonomi. Samtidig er der mange situationer, hvor det er umuligt at beregne et pålideligt nationalprodukt. Derfor er der udviklet mange andre indikatorer for vækst og velfærd.

Indikatorer for udvikling

Specifikke ikke-økonomiske indikatorer er ofte valgt for at belyse betydningen af indgreb på et begrænset område. Det kunne være ændret markedsadgang målt ved todsatser, betydningen af sundhed målt ved børnedødelighed, af infrastruktur målt ved antallet af nykonstruerede veje eller af vandadgang målt ved antallet af borehuller. Påvisningen over for offentligheden og politikerne i OECD-landene af de positive virkninger af en indsats har ofte været og er stadig en altovervejende faktor bag efterspørgslen efter diverse indikatorer i mange udviklingslande.

Indikatorer for en ønsket udvikling også uden for det økonomiske område bruges ofte af aktører uden for selve udviklingslandet. Her kan det være emner som menneskerettigheder, demokrati og korrupsion, der er i fokus. Indikatorer til at måle disse elementer kan variere fra antallet af uafhængige aviser til antallet af soldater. De sidste 10 år har ført til et skift i bistandspolitikken mange steder og dermed også et skift i efterspørgslen efter indikatorer, idet de nationale udviklingslandes ministerier har fået – og påtaget sig – en langt større rolle i identifikationen og indsamlingen af data. Det er ikke urimeligt at antage, at dette skifte er motiveret af den samlede bistandsverdens fokus på 2015-målene, den stærkere fokusering på donor-koordination og hele processen omkring den – i en ideel verden – nationalt ledede formulering af strategier til nedbringelse af fattigdom, de såkaldte Poverty Reduction Strategy Papers. Disse skift i de internationale bistandsmodaliteter giver først og fremmest langt større fokus på nationalt ejerskab. De nye modaliteter, som inkluderer styring af donor-harmonisering, dirigering af budget- og sektorstøtte og et pres for at forbedre bistandseffektiviteten, fordrer et langt større engagement fra de udviklingslande, der gerne vil tiltrække bistand, lån og udenlandske investeringer. Det skaber i anden omgang en efterspørgsel efter indenlandske institutioner, der er i stand til at producere de mellem værtslandet, donorer og internationale finansieringsinstitutioner (f.eks. Verdensbanken og Valutafonden) aftalte indikatorer (se også Thorkil Casses artikel i dette nummer af DNV).

Mens økonomiske indikatorer som administrationsomkostningernes andel, andelen af befolkningen med en indkomst under 1 \$ om dagen og vækststatistikker er og længe har været integrerede og vigtige indikatorer for udvikling, så er en række mere sociale mål og indikatorer i det seneste årti kommet til, når landes udvikling skal vurderes, eksempelvis Human Development Index (HDI), som er sammensat af tre primære komponenter: forventet levetid, analfabetisme og BNP pr. indbygger (UNDP, 1994), hvor to af komponenterne altså er ikke-økonomiske mål.

Indikatorer designes og målrettes til at evaluere forskellige aktivitetsniveauer, f.eks. projekt-, sektor-, eller politik-niveau. Geografiske indikatorer kan designes til at fange tendenser på lokalt, regionalt, nationalt eller globalt plan, samtidig med at der tages hensyn til nationale karakteristika, kulturforskelle osv. Ydermere bliver indikatorer i højere og højere grad hægtet op på den såkaldte *project management cycle*, som er et forholdsvist præcist defineret interventionsredskab. Denne sammenkobling skaber fire veldefinerede kategorier af indikatorer: input-, output-, outcome- og impact-indikatorer. Valget af indikator afhænger af type og mål for den pågældende intervention – og både for økonomiske og ikke-økonomiske indikatorer også i høj grad af datamulighederne. Den stærkere fokus på integrerede programmer, der (i princippet) følger værtslandets prioriteringer, har især skabt en efterspørgsel efter mere makro-orienterede indikatorer. Der er behov for et begrænset antal indikatorer til at måle virkningen af et givet sektorprogram (hvor en donor stiller midler til rådighed for ministeriers budgetter, mens midlerne ofte allokeres til specifikke aktioner, styrelser og programmer inden for den sektor, der støttes) idet for mange indikatorer vil være umulige at implementere og gå imod den nu herskende filosofi om, at donorerne ikke skal mikrostyre deres støtte. Afvejningen mellem en skov af mikro-indikatorer og få makro-indikatorer er et spørgsmål om at ofre detaljen for overblikkets skyld. Det er hermed ikke sagt, at makro-indikatorer ikke er nyttige – snarere tværtimod – men den stærke fokus på sådanne indikatorer åbner for en mulig indflydelse på indsamlingen af mindre brede indikatorer. Det kan gå ud over statistikindsamlingen på lang sigt.

Mens jagten på makro-indikatorer er intensiveret, er en samlet ramme for klassificering og evaluering af indikatorer stadig til debat. Booyen (2002) noterer, at debatten om et sådant paradigme har været ført siden begyndelsen af 1970'erne. Tabel 1 forsøger at opstille en række generelle forhold, som kan bruges til at klassificere og evaluere udviklingsindikatorer. Karakteristikaene i tabel 1 er ikke nødvendigvis uafhængige af hinanden, men brugen af sådanne karakteristika kan muligvis give en mere systematisk diskussion af overvejelserne om valg af indikator.

Tabel 1. Generelle karakteristika ved udviklingsindikatorer

Karakteristika	Beskrivelse
Indhold	Hvilke forhold måler indikatoren?
Metode og teknik	Måler indikatoren udvikling kvantitativt, objektivt, endimensionalt eller multidimensionalt?
Sammenligningsmuligheder	Sammenligner indikatoren udviklingsniveauet på tværs af sektorer eller over tid? Absolut eller relativt?
Fokus	Måler indikatoren udvikling som forhold til input, output, outcome eller impact?
Klarhed og enkelhed	Hvor klar og enkel er indikatoren i indhold, formål, metode, sammenligningsevne og fokus?
Datakrav	Hvor tilgængelig er data til beregning af indikatoren?
Fleksibilitet	Hvor fleksibel er indikatoren ved ændringer i indhold, formål, metode og fokus?

Kilde: Booyen, 2002 p.117 med egne modifikationer.

Sammensatte indeks

Med den stadigt større opmærksomhed på makro-indikatorer er debatten om aggregerede indikatorer og bredere sammensatte indeks blevet intensiveret. Globalisering skaber en stærk efterspørgsel efter tværnationale sammenligninger af komplekse udviklingsmål. Første bud på et enkeltstående alternativ er det tidligere nævnte Human Development Index (HDI). Men HDI er langt fra alene om buddet. Mange flere alternativer har set dagens lys, herunder blandt de mere ambitiøse: Green Development Index (GDI), Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW), Environmental Sustainability Index (ESI) og Genuine Progress Indicator (GPI). Disse sammensatte indeks har påkaldt sig megen opmærksom og megen kritik, bl.a. for at blande æbler og pærer. Booyen (2002) påpeger, at mens aggregerede indikatorer og sammensatte indeks er uvurderlige med hensyn til at simplificere komplekse emner, fokusere opmærksomheden og fange øjet, så vil der altid være store problemer, når man underkaster konstruktionen af disse indeks en nærmere analyse. Han diskuterer, hvordan skalering, vægtning ved aggregering og valg af basisindikatorer åbner for en lang række kritikpunkter. Både skaleringen og vægtningen bliver let temmelig arbitrær.

Kritikken går endvidere på, at det er umådeligt svært at konstruere indeks med henblik på tværnationale sammenligninger, der overbevisende kan håndtere forskellige udviklingstrin og strukturer. Brugen af forskellige vægte til samme elementer i et indeks kan justere for forskellige udviklingstrin, men det komplicerer på den anden side sammenligninger mellem

Tabel 2. De forskellige basisindikatorer i udvalgte sammensatte indeks

Basisindeks \ Sammensatte indeks	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
Demografisk dynamik	•	•	•	•	•	•		•	•		•	•
Uddannelse, erfaring og viden	•	•	•		•	•	•	•	•		•	•
Sundhed, fødevarer og ernæring	•	•	•		•	•	•				•	
Menneskelig beboelse, infrastruktur og kommunikation	•		•	•	•	•	•			•	•	
Politisk og social stabilitet			•			•	•					
Kultur, social sammenhæng og familieværdier			•				•					
Miljømæssige ressourcer og pres							•					
Politiske og civile institutioner			•		•	•	•			•		
Indkomst og økonomisk vækst	•		•	•	•	•	•	•	•	•		
Arbejdsløshed og brug af arbejdskraft	•				•	•						•
Fattigdom og ulighed	•		•				•		•			•

Note: De sammensatte indeks er følgende: A: General Index of Development, B: Physical Quality of Life index, C: Index of Social Progress, D: World Standard Distance Scales, E: Human Suffering Index, F: Quality of Life Rankings, G: Combined Quality of Life Indices, H: Human Development Index, I: Gender-related Development Index, J: Global Competitiveness Indices, K: Human Poverty Index (developing), L: Human Poverty Index (developed)

lande og over tid, jf. vægtskift i prisindeks. Derfor anvender analytikere oftest uvejede gennemsnit, når basisindeks sammenvejes; af de i Booyesen (2002) diskuterede 20 indeks anvendes ens vægte i 14 af dem. I tabel 2 er vist de indgående basisindikatorer i 12 udvalgte sammensatte indeks. Tabellen er konstrueret på basis af Booyesen (2002).

At aggregere forskellige indikatorer for udviklingen til et samlet indeks, er ikke en ny foreteelse. Nogle af indeksene i tabel 2 går tilbage til begyndelsen af 1950'erne. De fleste af de refererede indeks er dog begrænset til en specifik tidsperiode; af de i tabel 2 viste indeks er det kun HDI og Global Competitiveness Index, der blive udgivet systematisk hvert år.

Da forskellen i indhold og metode for de sammenvejede indeks er stor, er der betydelige problemer med at sammenligne de forskellige indeks. Forskellene kan dog også tages som et udtryk for nødvendigheden af en mangfoldighed af indikatorer, når et givet lands præstationer skal evalueres rimeligt. Elkan (1995) sammenligner f.eks. HDI og BNP pr. indbygger. Det mest ekstreme eksempel er De Forenede Arabiske Emirater, der flytter 43 pladser ned ved en HDI-rangordning af verdens lande sammenlignet med dets placering efter BNP pr. indbygger. Modsat flytter Sri Lanka 30 pladser op ved rangordning efter HDI sammenlignet med efter BNP-pr.-indbygger.

Selv om sammensatte indeks kan kritiseres for ikke at give en blot nogenlunde præcis information om velfærd, er der næppe tvivl om, at de komplementerer det mere traditionelle nationalindkomstmål. Argumenterne i det foregående indikerer, at forskellige indikatorer kan være nyttige, men at de ikke må bruges isoleret og ukritisk. Denne pointe er også i høj grad relevant i forhold til de sammensatte indeks, som lettere kan fange øjet og give et forsimplet billede. Der kan argumenteres for, at jo flere indeks, jo mere information fås der. På den anden siden skal alle analyser gennemføres med omhu, og jo flere nye indeks, der kommer til, jo vanskeligere bliver det at skabe overblik over alle de mærkelige skabninger, der optræder i vor righoldige 'indikator-zoo'.

Det nuværende store fokus i udviklingsbistanden på nationalt ejerskab og større samlede programmer med budget- og sektorstøtte tilskynder til en kontinuerlig indsamling og analyse af statistik i udviklingslande, hvilket kun kan være positivt. Men den harmonisering og standardisering af indikatorer, der følger af fokus på måling af bistandseffektivitet og som klart udtrykkes i FNs 2015-mål (IBRD, 2004), kan måske lede til mindre debat om og kritik af de normalt brugte udviklingsindikatorer. Dette er et bekymrende træk ved den nuværende udvikling, for mens litteraturen er uenig på utallige andre punkter, så er der enighed om, at indikatorerne konstant skal debatteres og kritiseres for derved at blive forfinet og forbedret. Desuden kan den store fokus på et relativt begrænset antal makro-indikatorer muligvis have en negativ effekt på indsamlingen og bearbejdningen af andre dele af den basisstatistik, der er essentiel for en yderligere analyse af samfundsudviklingen.

Lykl

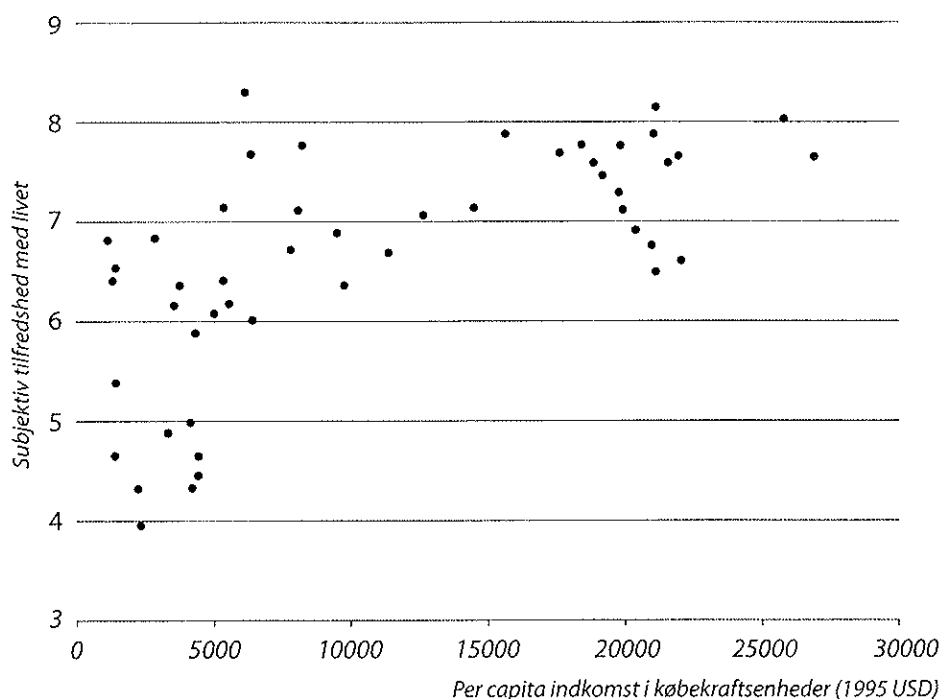
Det
og c
den
der
ny
ter
me
øk
i d
fin
Di
ps
de
sk
ogA
h
v
s
f
s
i
i

Det har i årtier været en velkendt indvending mod nationalregnskabstal og de fleste udviklingsindeks, at de i virkeligheden ikke siger noget om den velfærd og lykke for befolkningen, som man faktisk søger at måle, for derved at finde ud af om udviklingen er hensigtsmæssig. En forholdsvist ny metode til at måle en befolknings velfærd er at anvende selvrappor- teret – og således subjektiv – velfærd eller lykke. Efter en forsigtig start med nogle få pionerer i 1970erne (f.eks. Easterlin 1974) er en betragtelig økonomisk litteratur baseret på sådanne observationer blevet publiceret i den seneste halve snes år. En oversigt over denne 'happiness'-litteratur findes blandt andet i Frey og Stutzer (2002; 2002a) og Layard (2005). Disse undersøgelser er absolut ikke kun udviklet af økonomer. Sociologer, psykologer og statskundskabsforskere har bidraget til litteraturen, siden det første arbejde blev publiceret af Bradburns i 1969. Blandt statskund- skabsforskere kan nævnes Lane (2000) og blandt sociologerne Gundelach og Kreiner (2003).

Alle disse mål er baseret på simple spørgsmål som "Taken all together, how would you say things are these days – would you say that you are very happy, pretty happy, or not too happy" (General Social Surveys, se Davis et al. 2001). Relationen mellem den enkeltes subjektive vel- færd og traditionelle mål for indkomst er på ingen måde simpel. Det ser ud, som om der er en positiv korrelation mellem indkomst målt i købekraftsenheder og den subjektivt oplevede lykke, hvis et bredt udpluk af verdens rige og fattige lande sammenlignes, men blandt rige lande alene er der ingen korrelation, se Frey og Stutzer (2002) og figur 1. En sådan sammenhæng ser ud til at være fremherskende i tværsnitsundersøgelser af forskellige lande, men hvis tidsserier for indkomst og lykke for et enkelt land betragtes, så ser der ud til at være mindre korrelation. Frey og Stutzer (2002) refererer en tidsserie for Japan fra 1958 til 1991, hvor den reale BNP pr. indbygger steg med en faktor 6, mens niveauet for subjektiv lykke var næsten konstant. Oswald (1977) finder tilsvarende kun en minimal stigning i tilfreds- hed med livet generelt i Europa siden de tidlige 1970ere, selvom vi er blevet markant rigere.

Der synes at være to grunde til den svage korrelation mellem lykke og indkomst. Den første er, at lykke ikke er bestemt af den faktiske indkomst, men af relationen mellem den faktiske indkomst og den forventede eller ønskede indtægt; i en nogenlunde jævn vækstproces stiger den faktiske og forventede indkomst næsten parallelt. Den anden grund er, at mange andre faktorer end den reale indkomst er bestemmende for lykkeniveauet; indkomstfordelingen, arbejdsløsheden, inflationsraten og institutionelle forhold som demokrati synes også meget vigtige. De mest positive af forskerne finder, at lykkebegrebet vil blive meget vigtigt for økonomisk politik og økonomisk teori.

Figur 1. Tilfredshed og indkomstniveau for tværsnit af lande i 1990'erne

Kilde: Frey og Stutzer (2002)

Som Frey og Stutzer (2002) skriver:

Happiness is not identical to the traditional concept of utility in economics. However, it is closely related. On the one hand, the concept of subjective happiness is a valuable complementary approach, which, however, covers many more aspects of human well-being than the standard concept of utility. On the other hand, subjective well-being can be considered a useful approximation to utility which economists have avoided to measure explicitly (Frey & Stutzer 2002: 30).

og

An important part of anti-poverty policy deals with the question of what "poverty" is. Traditionally, the definition relies on disposable income. Happiness research allows the problem to be approached more fundamentally by considering reported levels of subjective well-being. [...] Happiness functions have sometimes been looked at as the best existing approximation to a social welfare function to be maximized. [...] The optimal values of the determinants thus derived are – according to this view – the goals which economic policy should achieve. It seems that, at long last, the so far empirically empty social welfare maximization of the quantitative theory of economic policy [...] is given a new lease of life (Frey & Stutzer 2002: 31).

Frey og Stutzer (2005) argumenterer endda for at bruge lykke i cost-benefit analyser. Nogle effekter, som normalt negligeres i cost-benefit analyser, kan fås med, hvis lykke bruges i stedet for mere traditionelle markedsværdiopgørelser. Hvis eksempelvis støj er værdisat ud fra ændringerne af huspriserne, så bliver kun den bevidste effekt for forbrugerne inkluderet, mens målinger af lykke vil inkludere faldet i lykke forårsaget af f. eks. dårligt helbred, selvom kausaliteten mellem støj og helbred er ubevidst for forbrugeren. Strategisk opførsel og spekulation i betaling og erstatning syntes tillige mindre oplagt, hvis det er lykke, der måles, i stedet for villighed-til-at-betale.

Konklusion

Indkomst, udvikling, nytte, lykke og velfærd er alle begreber, som kan have mange og upræcise betydninger. Så længe de er luftige og svært målbare, er de ikke særligt brugbare. Man må forsøge at gøre dem præcise, veldefinerede og målelige, og det er, hvad økonomer har kæmpet med i mere end hundrede år. Nogle af begreberne er dog så veletablerede og veldefinerede, at de ofte får lov at stå alene. En troværdig samfundsforsker må prøve at få et overblik over hele spektret af mulige målbare begreber og indikatorer og med åbent sind analysere fordele og ulemper ved de forskellige begreber, definitioner og beregninger. Billedet kan være kompliceret, men det er virkeligheden oftest også, og en for hårdnakket brug af en enkelt eller nogle få af de nuværende indikatorer kan være fundamentalt misvisende. Der er en lang række af gamle, traditionelle og nye, fantasifulde måder at måle nytte og velfærd på. En del af de utraditionelle mål synes så lovende, at det er værd at gå videre med analyser af deres egenskaber. Hvis analyserne kombineres med en systematisk indsamling af data for udviklingslandene, er der grund til at tro, at vi kan blive meget klogere, end vi er i dag. Man kan så håbe, at der med tiden kan udvikles nogle få indikatorer, som der er mere konsensus om at bruge, og som medtager alle de vigtigste træk ved udviklingen. Men der er vi langt fra nået til endnu, så indtil videre må vi leve med en omfattende samling af meget forskellige indikatorer.

*Niels Kærgård og Martin Magelund Rasmussen er økonomer
og forskere ved Fødevareøkonomisk Institut,
Det Biomedicinske Fakultet, KU
Henrik Egelyng er udviklingsforsker ved DIIS*

Litteratur

- Booyesen, F. 2002. An overview and evaluation of composite indices of development, *Social Indicators Research*, vol. 59: 115-151.
- Det Økonomiske Råd. 1998. Dansk økonomi. Efterår 1998 (specielt kapitel 3: Bæredygtighed: balance mellem generationer). <http://www.dors.dk/sw1173.asp>, 29.06.2007
- Davis, J. A., T. W. Smith & P.V. Marsden. 2001. *General social survey, 1972-2000: cumulative codebook*. The Roper Center for Public Opinion Research.
- Elkan, W. 1995. *An introduction to development economics*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Easterlin, R. A. 1974: Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. In *Nations and households in economic growth: essays in honor of Moses Abramowitz*, eds. P. A. David & M. V. Reder. New York: Academic Press.
- Frey, Bruno S. & Alois Stutzer. 2002. What can economists learn from happiness research. *Journal of Economic Literature*, vol. 40: 402-435.
- Frey, Bruno S. & Alois Stutzer. 2002a. *Happiness and economics: how the economy and institutions affect human well-being*. Princeton: Princeton University Press.
- Frey, Bruno S. & Alois Stutzer. 2005. Happiness research: state and prospects. *Review of Social Economics*, vol. 62: 207-228.
- Gundelach, Peter & Svend Kreiner. 2004. Lykke og tilfredshed. I *Danskernes særpræg*, red. P. Gundelach. København: Hans Reitzel.
- IBRD. 2004. *World development indicators 04*. Washington D.C.: The World Bank.
- Lane, R. E. 2000. *The loss of happiness in market democracies*. New haven: Yale University Press.
- Layard, Richard. 2005. *Happiness: lessons from a new science*. Penguin Press.
- Oswald, Andrew J. 1997. Happiness and economic performance *Economic Journal*, vol. 107: 1815-1831.
- UNDP. 2004. *The human development report 2004*. New York: UNDP.